

Stručni rad

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANA DJECA

Marina Garić, mag. prof. pov. i mag. prof. ped.

I. osnovna škola Celje

Sažetak

Seksualno zlostavljanje djece nije nešto što se događa daleko od nas; obično se događa bliže nego što to mislimo. Da bi mu se dogodilo nešto loše, djetetu ne treba kontakt sa stranim osobama; može mu se dogoditi i kod kuće, među osobama koje poznaje i kojima vjeruje. Unatoč visokoj razini osviještenosti suvremenog društva i važnosti uloge obitelji i odgojno-obrazovnih ustanova u razvoju djeteta, suočeni smo s činjenicom da su mnoga djeca izložena neprimjerenim i nasilnim odnosima od strane roditelja i drugih odraslih osoba, kao i od strane neposrednog socijalnog okruženja i društva. Seksualno nasilje nad djecom u javnosti i društvu još uvijek se ne shvaća dovoljno ozbiljno. U posljednje vrijeme događaju se brojne promjene u području zakonodavstva, o čemu se uvelike raspravlja u stručnoj i široj javnosti. Ipak, strpljenje i tolerancija ljudi i dalje je (pre) velika. Svako dijete može biti žrtva seksualnog zlostavljanja. Stoga je važno da im odrasli stvore sigurno i poticajno okruženje u kojem će moći progovoriti o stvarima o kojima se sada još uvijek boje pričati. Zatvaranjem očiju pred mogućnošću seksualnog zlostavljanja djeteta otvaraju se mogućnosti za nova zlostavljanja tog djeteta, ali i druge djece.

Ključne riječi: međusobni odnosi, interakcija, spolno uznemiravanje, institucije.

1. Seksualno zlostavljanje djece

Pojam "silovanja" može biti metafora za mnogo toga. Ta se riječ pretvorila u žeton koji bez oklijevanja ubacujemo u igru riječi kada se želimo slikovito izraziti o bilo kojoj vrsti nasilja." [6]

Djeca predstavljaju najranjivije i najosjetljivije članove obitelji. Svaka nepravilnost koja se dogodi unutar doma ili u okolini u kojoj dijete živi može dramatično utjecati na njegov daljnji, nesmetani fizički i psihički razvoj. Može uzrokovati teške mentalne i fizičke poremećaje koji će ga sprječavati da se razvije u sretnu, zrelu i razumnu odraslu osobu. [6]

Seksualno zlostavljanje djece ne događa se samo unutar obitelji, već se širi po cijelom društvu. Stoga se ne radi samo o problemu pojedinca, nego društva u cjelini. [3]

U suvremenom svijetu tema seksualnog zlostavljanja djece još uvijek predstavlja zabranjenu temu. O tome se govori malo ili se uopće ne govori. Stoga su istraživači brojnih institucija i osviješteni pojedinci koji dolaze iz društvenog okruženja u posljednje vrijeme uložili brojne napore kako se seksualno zlostavljanje djece više ne bi smatralo zabranjenom temom.

Svi vjerujemo da se tako nešto našoj djeci neće ili ne može dogoditi, zaboravljajući pritom da opasnost vreba u našem širem okruženju, kao i u našim obiteljskim krugovima. Pogrešno je i shvaćanje da su osobe koje seksualno zlostavljaju djecu bolesne, izopačene i skroz poremećene ličnosti. Ipak, to nije slučaj. Vrlo često su to obični ljudi koji odlaze na posao, žive normalnim životom i djeluju potpuno bezopasno. [5]

Veliki problem odraslih je što neumorno rade kako bi pomogli svojoj djeci, pružili im sve potrebno i zaštitili ih od osoba koje im mogle nauditi. Što je još gore, često se ne radi o nesretnom slučaju, pogrešci ili rastresenosti dobronamjerne odrasle osobe u odnosu na nesamostalno, lakovjerno i neiskusno dijete, već o planiranom zlostavljanju. [5]

Djeca ne znaju da nitko ne smije kršiti niti ugrožavati njihovo pravo na spolni integritet. Lukavim obraćanjem djetetu, počinitelji kod njega stvaraju dojam da su takvi postupci normalni i prihvatljivi, iako djeca često osjećaju da to nije u skladu s pravilima njihova odgoja. [5]

Budući da djeca nisu u stanju pravilno protumačiti takva djela, seksualno zlostavljanje djece često se ne prijavljuje ili su potrebne godine kako bi žrtva skupila hrabrost da o njima progovori.

Problemu seksualnog zlostavljanja djece treba pristupiti što profesionalnije, otvorenije i s većim povjerenjem, jer je to jedini način pravodobnog prepoznavanja nepravilnih i nedopuštenih odnosa koji zadiru u vrlo osjetljivo područje djetetovog odrastanja odnosno života, zbog čega je u slučaju bilo koje sumnje na seksualno zlostavljanje potrebno postupiti na odgovarajući način. [4 i 6]

2. Definicija seksualnog zlostavljanja djece

Seksualno zlostavljanje djece je spolni odnos ili druga vrsta spolnog čina s osobama istog ili različitog spola mlađim od petnaest godina. Stoga se pod pojmom seksualnog zlostavljanja podrazumijeva dominacija te iskazivanje moći ili autoriteta nad djecom od strane odrasle osobe. Koristeći sofisticirani način pristupa, takve osobe stječu povjerenje djeteta i navode ga u razne seksualne aktivnosti, kao što su milovanje, masturbacija, oralni seks i slično. [5]

O seksualnom zlostavljanju djeteta govorimo u slučaju kada odrasla osoba koristi dječaka ili djevojčicu za zadovoljavanje svojih seksualnih potreba. Seksualno zlostavljanje ne predstavlja isključivo spolni odnos.

U slučaju sumnje na seksualno zlostavljanje, nije važno je li dijete pristalo na takvu aktivnost ili nije. Bez obzira na odnos djeteta prema gore opisanom ponašanju, odrasla osoba koristi svoju zrelost, dob i povjerenje koje dijete ima u njega. Djeca su najčešće žrtve seksualnog zlostavljanja od strane osoba koje ih dobro poznaju (članovi obitelji, obiteljski prijatelji, stručne osobe koje ulaze u život djeteta). Djeca koja su bila izložena seksualnom zlostavljanju uglavnom imaju jak osjećaj krivnje, a počinitelji obično učine sve kako takav čin ne bi bio otkriven. Obično nastoje uvjeriti dijete da je to samo njihova, zajednička tajna te da će se njemu ili ljudima koji su mu važni dogoditi nešto loše ako o tome bilo kome progovori. Uvjere ga da je samo odgovorno za sve što se dogodilo ili će se tek dogoditi. [7]

Statistički podaci u Sloveniji pokazuju sve veći broj i učestalost seksualnog zlostavljanja djece. Pritom ne treba zaboraviti da je približno jedna od četiri djevojčice i jedan od deset dječaka bio žrtva seksualnog zlostavljanja. [7] Treba imati na umu da je taj broj vjerojatno još veći jer smatramo da postoji veliki broj žrtava koje nisu prijavile seksualno zlostavljanje.

2. 1. *Tko su obično počinitelji*

Suprotno uvriježenom mišljenju, spolno nasilje obično ne vrše strane osobe s kojima se djeca susreću na internetu ili na ulici, već bliski rođaci, susjedi i osobe kojima je dijete povjerenje na čuvanje i kojima vjeruje. Seksualno zlostavljanje doživljavaju djevojčice i dječaci, ali posljednji dostupni statistički podaci pokazuju da 80 % žrtava seksualnog zlostavljanja čine žene.

Osim roditelja, tu su i stričevi, susjedi, poočimi, bake i djedovi, dadilje, svećenici, treneri, učitelji, liječnici - ukratko ljudi za koje, u suprotnosti sa stereotipnim načinom razmišljanja, uopće nije nužno da su zanemareni i čudni; naprotiv, na vanjski izgled mogu biti vrlo uspješni, ugledni i poštovani. Pritom nije isključeno niti jedno zanimanje, spol, dob ili vjerska pripadnost. Odrasli upozoravaju djecu da se drže podalje od nepoznatih osoba i budu oprezna u ophođenju prema neznancima s kojima se mogu susresti u parku, a najžalosnije u svemu tome je da su često najviše ugrožena upravo kod kuće, iza zatvorenih vrata. [6]

Mnogi od seksualnih zlostavljača djece to čine pod krinkom ljubavi i pokušavaju uvjeriti dijete da je sve to normalno. Počinitelji seksualnih zlostavljanja koriste takve i druga manipulativne rečenice kako bi vrlo brzo uvjerile dijete da je ono što im govore istina.

Dijete vrlo brzo povjeruje da se to isto događa i drugima; ako takvo ponašanje nije "normalno", netko od odraslih zasigurno bi nešto primijetio i učinio. Također može pomisliti i da je zaslužilo kaznu jer nije bilo dovoljno dobro, naročito ako su ga odrasli bilo kada strašili da će, ako ne bude poslušno, po njega doći "čudovište". [6]

2. 2. Posljedice seksualnog zlostavljanja

Seksualno zlostavljanje prenosi djetetu brojne negativne poruke koje se kasnije nesvjesno utisnu u njegovu psihu i tijelo. Takve poruke utječu čak i na razvoj i funkcioniranje mozga. Dijete osjeća da nije vrijedno ljubavi, da njegovi osjećaji, želje i potrebe nisu važni. Zloupotrebjavajući ga, počinitelj mu govori da je seksualnost nešto bolno, nešto što je protiv njegove volje i nije pod njegovom kontrolom te je on predmet zadovoljavanja potreba druge osobe. Problem sa seksualnim zlostavljanjem je u tome što žrtvi uvijek nedostaju prave informacije i prima puno pogrešnih poruka poput: "Kriva si jer si provocirala; Ne mogu ti odoljeti jer si tako privlačna." Dinamika koju je dijete doživjelo s počiniteljem tijekom zlostavljanja uglavnom se nesvjesno prenosi i u odraslu dob - u partnerski odnos, odnose koje održavamo s drugim ljudima, primjerice, na radnom mjestu. [6]

Seksualno zlostavljanje kod djeteta stvara poremećaje koji utječu na sve aspekte njegova razvoja: tjelesno i mentalno zdravlje, intelektualni razvoj, njegove socijalne vještine i sposobnosti. Ozbiljnost posljedica ovisi o dobi djeteta, vrsti i trajanju zlostavljanja, kao i obrambenim mehanizmima i prijetećim faktorima psihe samog djeteta. Važno je odrediti počinitelja, mjesto gdje se zlostavljanje dogodilo, vrijeme trajanja i intenzitet zlostavljanja. Posljedice ovise i o dobi djeteta: što je dijete mlađe, posljedice će biti teže.

2. 3. Što možemo učiniti?

Znamo da se seksualno zlostavljanje ne događa samo u obitelji, već prijete djetetu iz svakog kutka cjelokupnog društva (crkva, škola, zdravstvene ustanove i sl.). Kao budući pedagozi i učitelji moramo obratiti posebnu pozornost na znakove i posljedice seksualnog zlostavljanja kako bismo mogli uočiti problem i što je moguće brže djelovali. Osim toga, moramo se pobrinuti da seksualno zlostavljanje prestane biti zabranjenom temom, odnosno da o njoj razgovaramo s učenicima, podučimo ih što je zapravo seksualno zlostavljanje i potičemo da se (ukoliko su žrtve seksualnog zlostavljanja) povjere nekoj bliskoj osobi, ali i da istodobno budu svjesni kako za takve postupke nisu kriva djeca, već jedino i isključivo odrasle osobe. [2]

Djeca, osobito ona mala, ne lažu o zlostavljanju. Važnije je odmah im pomoći nego nastojati ustanoviti govore li istinu ili ne. Važno je krajnje ozbiljno shvatiti djetetovu sugestiju zlostavljanja i druge znakove koji ukazuju na taj čin te odmah potražiti pomoć. Budući da im je teško prihvatiti činjenicu da im je dijete bilo zlostavljano, odrasli si često predbacuju što to nisu primijetili na vrijeme. Osim toga, zlostavljanje ostaje prikriveno dugo vremena jer počinitelji pronalaze razne učinkovite načina da ga zadrže u tajnosti. Suočavanje s vlastitim iskustvom seksualnog zlostavljanja ili zlostavljanja vlastitog djeteta snažno potresa sustav na kojem se temelji osjećaj osobne sigurnosti i stabilnosti, stoga je svako otkrivanje seksualnog zlostavljanja povezano s velikim stresom, pogotovo jer je počinitelj obično osoba koja je bliska obitelji i koju do otkrivanja

zlostavljanja doživljavamo u posve drugačijoj ulozi. Važno je vjerovati djetetu. Čak i ako pogriješimo u sumnjama na seksualno zlostavljanje, to će imati manje posljedica nego da taj čin ostane skriven. [2]

Kada dijete progovori o nasilju ili na to sami posumnjamo, naša je zakonska dužnost prijaviti ga odgovarajućim službama. Važno je da svaki put kada dijete progovori o bilo kojem obliku nasilja aktivno sudjelujemo u razgovoru, što prije svega znači da pažljivo slušamo što nam govori. Bitno je da dijete ima pozitivno iskustvo razgovora s prvom osobom od povjerenja. Djetetu treba uvijek vjerovati i potražiti odgovarajuću pomoć. Zadatak osobe od povjerenja nije tražiti dokaze na temelju kojih će odlučiti hoće li poduzeti neke mjere ili ne. Ona mora djelovati već na osnovu sumnje i prenijeti informaciju stručnom radniku u školi, organizacijama koje rade s djecom, centru za socijalni rad ili policiji. Polazište razgovora s djetetom mora biti da je za nasilje odgovorna isključivo osoba koja ga je počinila te da je sam takav čin neopravdan, bez obzira na to kakvu je pogrešku dijete napravilo. Pritom mu treba naglasiti da ono ni u kojem slučaju nije krivo za nasilje koje je nad njim počinjeno. Tijekom razgovora treba ostati miran i ne prisiljavati dijete da odgovori na neko pitanje, već mu dati vremena. Pristup djetetu treba biti miran i izravan jer je maloj djeci naročito teško odgovarati na neizravna pitanja. Cilj svih radnji treba biti isključivo sigurnost djeteta. Nasilje nad djecom treba odmah prijaviti policiji ili centru za socijalni rad, u što se po potrebi može uključiti i druge osobe. [2]

3. Pomoć škole seksualno zlostavljanoj djeci

Škola je mjesto koje djetetu omogućava stjecanje različitih znanja, iskustava, vještina i navika. Tamo se dijete upoznaje s institucionalno organiziranim načinom života koji pred njega postavlja nove granice, istovremeno očekujući disciplinu, odgovornost, urednost i odgovarajući način komunikacije. Dijete se susreće s novim osobama, emocijama i ponašanjima, nailazeći pritom i na nova ograničenja koja od njega zahtijevaju određenu razinu prilagodbe i suradnje. U školi, dijete uči živjeti u grupi različitih ljudi, ponašajući se sukladno društveno prihvatljivim normama određene kulture. [1]

Za vrijeme boravka u školi, ista je odgovorna za djetetov odgoj i zaštitu. Ako se dijete povjeri nekom od zaposlenika škole, primjerice učitelju, iznimno je važno kako će on reagirati u takvoj situaciji. Prije svega, djetetu treba dati do znanja da je škola sigurno i mirno mjesto u kojem se uvijek može nekome povjeriti i gdje će ga netko uvijek saslušati. U tom slučaju važno je zabilježiti što dijete govori radi eventualnog daljnjeg razmatranja i, prije svega, radi zaštite njegovih osobnih podataka. Jednako tako, učitelj mu mora ponuditi odgovarajuću pomoć odnosno pitati ga što bi ono željelo da učini, istovremeno ga upoznati s postupcima koje treba poduzeti u takvim slučajevima. Učitelj je dužan prijaviti slučaj upravi škole i školskoj savjetodavnoj službi koja će, u slučaju težeg slučaja zlostavljanja, o istom obavijestiti nadležni centar za socijalni rad ili policiju. [1]

Budući da se radi o dvije proturječne radnje, zaštita osobnih podataka i obavještanje drugih stručnih službi kod mnogih zaposlenika škole pobuđuju sumnju i strah u vezi postupanja u takvim slučajevima. Stoga svi djelatnici škole moraju biti odgovarajuće

osposobljeni za prepoznavanje znakova seksualnog zlostavljanja (i nasilja) te upoznati s odgovarajućim načinima postupanja, oblicima pomoći i pravnim postupcima u slučaju sumnje na zlostavljanje djeteta. O tome govori i Pravilnik o postupanju u slučaju nasilja u obitelji za odgojno-obrazovne ustanove (donesen 2009. godine na temelju članka 10. Zakona o sprječavanju nasilja u obitelji), kojim je utvrđen postupak prijave i uloga školskog savjetnika u tom postupku. [7]

Škola je zakonom obvezna štititi osobne podatke i ishoditi suglasnost roditelja za sve radnje u vezi s njihovim djetetom, što se ne primjenjuje u slučaju ozbiljne ugroženosti djetetove sigurnosti. Učitelj koji sumnja da je dijete ozbiljno ugroženo zbog zlostavljanja dužan je o tome obavijestiti školsku savjetodavnu službu koja će procijeniti treba li obavijestiti druga nadležna tijela (centre za socijalni rad ili tijela kaznenog progona) te obavijestiti ravnatelja koji će u konačnici odlučiti o daljnjim postupcima od strane škole. [7]

"Djeca koja govore o nasilju i seksualnom zlostavljanju ne lažu, čak i ako ono što govore zvuči nevjerovatno. Može se dogoditi da zlostavljanje pripisuju osobi koja nije stvarni počinitelj. Osim toga, dijete prvo može tvrditi i da je žrtva zlostavljanja njegov prijatelj ili prijateljica, a ne ono samo. Na taj način najprije pokušava otkriti kakve će biti reakcije ljudi kojima govori, tek nakon toga možda će reći istinu". [7]

Ako se nađemo u situaciji da nas je dijete koje je bilo seksualno zlostavljano odabere kao osobu kojoj će se povjeriti, to znači da od nas očekuje pomoć. Čak i ako dijete na kraju priče kaže da mu pomoć nije potrebna, treba znati da je u nevolji i da mu je pomoć itekako potrebna. Ono jednostavno ne zna kako je zatražiti jer se boji mogućih posljedica. Strah ga je, skoro u potpunosti je izgubilo povjerenje u ljude; izgubilo ga je u borbi s počiniteljem i okolinom. [7]

Važna je rečenica koju seksualno zlostavljana djeca moraju čuti nakon što ispričaju svoju priču, jer im povećava samopouzdanje i smanjuje osjećaj krivnje koji se javlja kod svakog seksualno zlostavljanog djeteta: "Nisi ti kriv/kriva!" [7]

Prilikom postupanja sa seksualno zlostavljanim djetetom i pružanja pomoći njima i njihovim obiteljima (pogotovo ako je počinitelj zlostavljanja član obitelji), važno je uključiti odgovarajuće sastavljen stručni tim. Najvažnije prilikom svakog postupanje je da se dijete osjeća sigurno i da škola odmah poduzme odgovarajuće korake. Postoje brojni, dugotrajni načini postupanja koji su nužni u slučaju seksualnog zlostavljanja djeteta.

Ako ste osoba kojoj se dijete povjerilo, uvijek provjerite je li počinitelj prijavljen policiji. Na taj način pridonosite borbi protiv nasilja nad djecom. Također provjerite je li djetetu pružena odgovarajuća stručna pomoć za oporavak; ako nije, poduzmite odgovarajuće mjere.

Kao pedagoški radnici, moraju djeci dati priliku da ispričaju svoju priču zato što smo odgovorni za njihov razvoj i prema zakonu dužni pružiti im odgovarajuću pomoć. Ako znamo da dijete živi u obitelji u kojoj ga seksualno zlostavljaju i ništa ne poduzimamo, za isto snosimo krivičnu odgovornost. [1]

Kod seksualnog zlostavljanja ili nasilja treba znati da se radi o izrazito specifičnim i zahtjevnim zadacima, što zahtijeva posebnu strategiju pravodobnog i promišljenog

postupanja. Nažalost, i dalje se često put dogodi da se ne reagira ispravno, na vrijeme ili, nažalost, u nekim slučajevima, nikada.

Djelatnici zaposleni u odgojno-obrazovnom sustavu sve su više osviješteni o problematici spolnog nasilja i zlostavljanja u obitelji, premda mi se čini da se tome još uvijek posvećuje premalo pažnje.

4. Zaključak

Osim fizičkih posljedica, osoba koja je seksualno zlostavljana dugoročno trpi i psihološke posljedice koje za nju mogu biti znatno destruktivnije. Dijete koje je bilo seksualno zlostavljano može kasnije imati probleme u području uspješnosti u školovanju ili na profesionalnoj razini, u međuljudskim odnosima, probleme s različitim oblicima ovisnosti, kao i različite psihološke poremećaje koji mogu dovesti čak i do suicida. Osobe koje su bile seksualno zlostavljane u djetinjstvu tako su obilježene za cijeli život i nikada ne uspijevaju u potpunosti pobjeći od destruktivnih posljedica zlostavljanja.

Kao pedagoški radnici, imamo određenu ulogu, autoritet i snagu u društvu i odgovorni smo za djecu koju podučavamo i odgajamo; javnost i država od nas očekuju, a zakoni nalažu da pomognemo djeci koja dolaze iz nasilnih obitelji, kao i djeci koja pokazuju bihevioralne znakove seksualnog zlostavljanja. Konkretno, djeci moramo pomoći kada dobijemo informaciju o zlostavljanju, čak i ako dijete od nas ne zatraži nikakvu pomoć. Jedan od glavnih ciljeva škole je, prije svega, sigurnost djece. Seksualno zlostavljanje djece u obitelji ne odnosi se samo na obitelj, već na sve nas: policiju, sudove, učitelje, socijalne radnike i sve one koji dolaze u kontakt sa seksualno zlostavljanim djetetom.

Zlostavljanje ostavlja trajne posljedice. Rana na tijelu zacijeli, ne i ranjena duša. Ništa ne može izbrisati sjećanje na zlo koje se dogodilo. Unatoč masovnom izvještavanju, javnost i dalje zanemaruje težinu bolnih sjećanja, zlostavljanja i ponižavanja tijekom djetinjstva.

Svi mi zajednički snosimo odgovornost za dobrobit djece jer svako dijete treba imati pravo na bezbrižno i sretno djetinjstvo i život općenito.

5. Literatura

[1] Dečman D., Olga, Rožman, Zdenko in Tramšek Romana. (2004). Nevidna drugačnost: teorija in praksa pedagoških delavcev pri iskanju stika s spolno zlorabljenimi otroki. Trbovlje: Dijaški dom.

[2] Društvo za nenasilno komunikacijo. Pridobljeno na <http://www.drustvo-dnk.si/> (2. 1. 20124).

[3] Kornhauser, S. (1997). Trpinčenje otrok. Kako prepoznavati in preprečevati fizično in duševno trpinčenje otrok II. Ciklus seminarjev Namesto koga roža cveti. Ljubljana: Meridiana.

[4] Repič, T. (2009). Ukrepati je treba ob vsakem sumu spolne zlorabe. Pridobljeno na: <http://www.sta.si/vest.php?s=r&t=0&id=1357647&pr=3> (15. 12. 2023).

[5] Weiss, M., Galle, I. (2001). V labirintu spolnih zlorab. Delo z žrtvami, storilci in starši. Ljubljana: Forma 7.

[6] Zloković, J., Dečman Dobrnjič, O. (2007). Zaprte oči ne vidijo zla. Trpinčenje, zanemarjanje in spolna zloraba otrok – odgovornost družine, družbe in šole. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

[7] Združenje proti spolnemu zlorabljanju. Pridobljeno na: <http://www.spolna-zloraba.si> (3. 12. 2023).